

Dimensiunea vindecătoare a monahismului*

Arhim. Varlaam MERTICARIU

Motivațiile celor care, părăsind lumea, s-au sălășluit în pustie au fost multiple: de ordin istoric, social, teologic. Avva Pafnutie, în secolul al IV-lea, stabilea trei cauze care determinau pe unii dintre creștini să îmbrățișeze viața monahală: chemarea lui Dumnezeu, mijlocirea oamenilor și împrejurările vieții¹.

Există mărturii care confirmă faptul că unii creștini se refugiau în mănăstiri pentru a scăpa de impozite, de recrutarea forțată în armata imperială, de exploatarea marilor proprietari de pământuri, de tot felul de nedreptăți. Fericitul Ieronim, descriind viața Sfântului Pavel Tebeul, „cel care începe lupta creștinului în pustiu pentru desăvârșirea sufletească”², afirmă că acesta s-a retras în singurătate spre a nu fi prins și ucis de urmăritori, ajungând curând să facă din plăcere ceea ce la început a făcut din necesitate³. Iar despre avva Moise, Sfântul Ioan Casian spune că s-a retras în deșertul Calam spre a scăpa de pedeapsa capitală la care a fost condamnat în urma unei omucideri („*quod metu mortis quae ei propter homicidii crimen intentabatur impulsus ad monasterium decucurrit*”)⁴.

Însă cei mai mulți dintre călugării perioadei de început a monahismului au părăsit orașele, viața apăsătoare din societatea scalavagistă, imorală și nedreaptă, retrăgându-se în pustiu, în singurătate, în cele dintâi comunități monahale din dorința de a împlini în viața lor poruncile Evangheliei și îndemnurile Sfinților Apostoli și de a construi o lume în care să domnească evlavia și dreptatea. Constatând această realitate, la sfârșitul secolului al IV-lea, când monahismul era deja foarte răspândit, și dorind ca ea să se extindă asupra întregii societăți, Sfântul Ioan Gură de Aur scria: „Adesea am dorit ca mănăstirile să nu-și mai aibă

* Conferință pregătită pentru 14. *International Interconfessional Congress of Religious* (cu tema: *La dimension guérissant de la vie en communauté religieuse*), Diakonissenhaus Riehen – Basel, Elveția, 11-16 iunie 2005.

¹ Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, III, 4-6 (P.L., 49, 563-566). Nicolae Corneanu, *Cu privire la originea monahismului creștin*, în M.B., anul V, 1955, nr. 4-6, p. 90.

² Arhim. Efreim Enăcescu, *Privire generală asupra monahismului creștin*, partea I, Râmnicu-Vâlcea, 1933, p. 27.

³ Fericitul Ieronim, *Viața Sfântului Pavel, vel dintâi eremit*, 5 (P.L., 23, 21 A).

⁴ Sfântul Ioan Casian, *Convorbiri cu Părinții*, III, 5 (P.L., 49, 465).

vreun rost și ca legile ori dreptatea să fie observate în cetățile noastre, astfel încât să fim scutiți de a mai căuta adăpost în retragere (adică în pustiu). Cum însă oamenii parcă s-au zăpăcit, cum cetățile cu legile și tribunalele lor prisosesc în nelegiuire și nedreptate, pustiu este bogat în roadele înțelepciunii”⁵. Descriind viața Sfântului Antonie cel Mare, „întemeietorul vieții pustnicești” și a comunității adunate în jurul său, Sfântul Atanasie cel Mare remarcă faptul că, în cadrul acesteia, „nu era nici unul care să sufere sau să facă vreo nedreptate, nu se auzea dojana nici unui asupritor...”⁶.

Înțelegem că cei retrași în pustiu doreau să edifice o societate, o lume vindecată de orice nedreptate și imoralitate, o „cetate a lui Dumnezeu” (Civitas Dei), ai cărei cetățeni să se vindece ei înșiși de orice patimă (*nu era nici unul care... să facă vreo nedreptate*). În acest sens, fiecare „Părinte al deșertului” s-a retras în pustiu și a rămas să trăiască aici nu dintr-o nefirească „fugă de lume” și nici pentru a-și evita semenii, ci pentru a fugi de păcat, prin „lume” ei înțelegând păcatul⁷. Din această perspectivă, pustiu, mănăstirea, a reprezentat mediul care le-a favorizat străduințele de purificare trupească și sufletească, școala care i-a învățat lupta împotriva păcatului, spitalul în care ei au încercat și cei mai mulți au reușit să se vindece de rănilor acestuia. Lumea care s-a născut prin nevoițele lor a devenit un fel de „rai”, un „nou paradis”, iar locuitorii ei, monahii, s-au transformat în „îngeri pe pământ”, în „cetățeni ai raiului”⁸.

Cât mai departe de lume și cât mai aproape de Dumnezeu, monahii au căutat desăvârșirea duhovnicească, zidirea „omului celui nou” (Efes. 2, 5), îndumnezeirea. În viziunea Sfinților Părinți, sănătatea omului este similară stării de desăvârșire, căreia acesta îi este sortit prin însăși natura sa. Ori, desăvârșirea naturii omenesti aceasta este, să fie îndumnezeită, și este sădită în însăși natura sa capacitatea de a deveni Dumnezeu prin har. Creat de Dumnezeu după chipul și asemănarea Sa (Facere 1, 26), omul a primit de la început menirea de a se face asemenea Lui. „Eu am zis: Dumnezeii sunteți” (Ps. 81, 6). *Omul este o creatură căreia i s-a dat porunca de a deveni Dumnezeu*, spune Sfântul Vasile cel Mare⁹. Iar Sfântul Grigorie de Nazianz scrie: „Când Fiul cel veșnic (..) l-a creat pe om, cu acest scop l-a făcut, să fie el însuși Dumnezeu”¹⁰.

Prin păcatul original, Adam s-a abătut de la scopul pentru care a fost creat, a încetat să mai tindă cu toată ființa lui spre Dumnezeu, ascunzându-se de El și refuzând să se mai deschidă cu sinceritate și cu toate puterile sale harului necreat. Ne mai împărțându-se din Izvorul a toată desăvârșirea, virtuțile însumate în chipul

⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Împotriva dușmanilor vieții călugărești*, I, 7. (P.G., 47, 328).

⁶ Sfântul Atanasie cel Mare, *Viața și petrecerea Sfântului Antonie*, XLIV (P.G., 26, 908 B).

⁷ Nicolae Corneanu, *Ce trebuie să înțelegem prin fuga de lume*, în M.B., anul V, 1956, nr. 1-3, pp. 28-63.

⁸ Idem, *Farmecul pustului*, în volumul *Patristica mirabilia. Pagini din literatura primelor veacuri creștine*, Iași, 2001, p. 135.

⁹ Citat de Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântări*, XLIII, 48.

¹⁰ *Poeme*, I, 1, VIII.

pe care l-a moștenit la creare au slăbit, iar asemănarea cu Dumnezeu, pe care a început să o înfăptuiască din chiar momentul zidirii sale, s-a pierdut.

La „plinirea vremii” (Gal. 4, 4), Mântuitorul Iisus Hristos a venit în lume, pentru a restaura în trupul său omenesc natura umană originală, „fiind cel dintâi dintre toți și singurul care ne-a arătat în ființa Sa un chip de om adevărat și fără scăderi”¹¹. Astfel, opera Sa răscumpărătoare și mântuitoare este în același timp o lucrare de tămăduire, de vindecare a întregii umanități asumată în Persoana Sa și de aducere a ei nu doar la starea de sănătate spirituală primordială, adamică, ci chiar la îndumnezeire. Nu trebuie uitat faptul că verbul $\square\square\square\square$ (a salva), folosit adeseori în Noul Testament, înseamnă nu numai „a elibera” sau „a scăpa dintr-o primejdie”, ci și „a vindeca”, iar cuvântul $\square\square\square\square\square\square$ (mântuire) desemnează nu numai eliberarea, ci și vindecarea¹². Astfel, Hristos Răscumpărătorul și Mântuitorul nostru Se arată lumii ca Doctor, iar mântuirea pe care o realizează El este vindecarea omului din starea de păcătoșenie, boală și moarte în care a căzut în urma păcatului strămoșesc.

Sfântul Grigorie de Nyssa vorbește despre vindecarea naturii umane realizată de Fiul lui Dumnezeu zicând: „Sănătatea sufletului este bună mireasmă a voii dumnezeiești, precum căderea din voia cea bună (a Celui bun) este boala sufletului, care sfârșește prin moarte. Fiindcă deci am slăbit (ne-am îmbolnăvit) prin părăsirea viețuirii celei bune din rai, când ne-am umplut de veninul neascultării, și de aceea firea noastră a fost luată în stăpânire de boala aceasta rea și pricinuitoare de moarte, a venit Doctorul cel adevărat, tămăduind după legea doftoricească răul prin cele contrare lui. Și pe cei luați în stăpânire de boală, din pricină că s-au despărțit de voia dumnezeiască, îi eliberează iarăși de boală prin unirea cu voia dumnezeiască”¹³.

Această mântuire sau vindecare a întregii umanități și îndumnezeirea ei, împlinite în Persoana Cuvântului lui Dumnezeu întrupat, sunt dăruite prin Sfântul Duh fiecărui creștin care, în Taina Botezului¹⁴, se unește cu Hristos, în Biserică. Însă la Botez ele sunt date doar ca potențialitate, urmând ca fiecare creștin să-și împoprieze efectele vindecării Sfintele Taine, prin nevointă și asceză.

Hristos, „Doctorul sufletelor și al trupurilor noastre”, a pus la dispoziția tuturor creștinilor harul său vindecător, prin Sfintele Taine ale Bisericii, „farmacia duhovnicească, unde se pregătesc leacuri noi, ca să ne vindecăm de rănilor pe care ni le face lumea”¹⁵. De aceea, Sfânta Euharistie a fost numită încă din antichitatea creștină „leacul nemuririi”¹⁶ sau „leacul nemuririi și doctorie pentru a nu

¹¹ Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, VI, 94.

¹² Jean-Claude Larchet, *Terapeutică bolilor spirituale*, în românește de Marinela Bojin, Editura $\Sigma\square\square\square\square$, București, 2001, p. 8.

¹³ Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre rugăciunea domnească*, IV. Cf. Jean Claude Larchet, *op. cit.*, pp. 243-244.

¹⁴ Unii Sfinți Părinți numesc Botezul Vitezda în care sunt vindecate deficiențele naturii slăbănogite.

¹⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Ioan*, II, 5.

¹⁶ Clement Alexandrinul, *Cuvânt împotriva elinilor*, X, 106, 2.

muri, ci a trăi veșnic în Iisus Hristos¹⁷. Iar prin Taina Sfântului Maslu se dăruiește bolnavilor vindecarea sufletească și trupească, iertarea păcatelor și tămăduirea de boală sau alinarea suferinței (Mc. 6, 13; Iacob 5, 14-15).

Neocolind bolile trupești, ci socotindu-le uneori leacuri împotriva mândriei și prilej de smerire (Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Ioan Scărarul), creștinii au căutat dintru început mai ales vindecarea de bolile sufletești, adică de păcate și patimi. Clement Alexandrinul numește în mod foarte clar patimile drept „boli ale sufletului (□□□□□ □□□□□)”¹⁸, iar Sfântul Nichita Stithatul vorbește despre „boala patimii”¹⁹. Sfântul Macarie Egipteanul vorbește adeseori despre boala păcatului. Amintim doar zicerea: „După călcarea poruncii, sufletul a căzut în boala pati-miilor”²⁰ și că Dumnezeu „cunoaște de ce rele este înrobît sufletul, cum este el împiedicat să lucreze cele spre viață și cum zace el răpus de boala grea a pati-milor celor necinstite”²¹. Desigur, această gândire, fundamentată pe învățăturile Scripturii, o întâlnim la mai toți Părinții Filocaliei. Îl mai amintim doar pe Sfântul Isaac Sirul, cu câteva fraze pe care le găsim foarte expresive în acest sens: „Cu cele ale sufletului este tot așa ca și cu cele ale trupului. Dacă deci virtutea este în chip firesc sănătatea sufletului, patimile sunt boli ale sufletului”²². „Fără curățirea de patimi, nu se tămăduiește sufletul de bolile păcatului”²³.

Atâta vreme cât puterea și sinceritatea credinței creștine au fost verificate de constrângerile și persecuțiile la care a fost supusă vreme îndelungată Biserica, lupta duhovnicească împotriva patimilor și slăbiciunilor a fost dusă cu tenacitate și cu dorința imitării vieții neprihănite a Domnului și a virtuților martirilor. De aceea, comunitatea creștină descrisă de *Epistola către Diognet* este o comunitate ideală, o comunitate a sfinților care duc „o viețuire minunată și recunoscută ca nemaivăzută”²⁴, care, deși locuiesc pe pământ, „sunt cetățeni ai cerului”²⁵.

Este în general acceptată ideea că, după încetarea persecuțiilor, calitatea vieții creștine s-a mai diminuat. În noile condiții, cei care au dorit să intensifice lucrarea lor de curățire și vindecare de păcate și patimi s-au retras în locuri izolate, unde au luat ființă cele dintâi comunități monahale. Aici s-au străduit să realizeze despățimirea, desăvârșirea și îndumnezeirea. Au apărut, în ajutorul lucrării lor, reguli, metode, îndrumări de luptă împotriva patimilor. Părinții pustiei s-au străduit să clasifice toate aceste patimi/boli și să găsească remedii sau medicamente pentru fiecare, punând bazele unei adevărate nosografii duhovnicești. La sfârșitul sec. IV – începutul secolului V, Sfântul Ioan Casian, originar din Scythia Minor – România de astăzi – a scris celebra sa lucrare *Despre așezămintele mănăstirești și*

¹⁷ Sf. Ignatie Teoforul, *Epistola către Efeseni*, XX, 2.

¹⁸ Clement Alexandrinul, *Protrepitic*, XI, 115, 2.

¹⁹ Sfântul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete*, II, 22.

²⁰ *Omilii duhovnicești*, XXVI, 2; 4.

²¹ *Omilii duhovnicești*, XXVI, 3, 4.

²² *Cuvinte despre nevoință*, 83.

²³ *Ibidem*, 86.

²⁴ *Epistola către Diognet*, V, 4.

²⁵ *Ibidem*, V, 9.

despre tămăduirile celor opt păcate principale, carte de căpătâi a monahismului occidental²⁶.

S-a elaborat de-a lungul veacurilor o foarte bogată literatură ascetică și monahală care pune la îndemâna căutărilor desăvârșirii învățătura și experiența celor mai strălucitoare personalități ale pustiuului în legătură cu natura umană de dinainte și de după căderea lui Adam, despre sănătatea primordială și originea bolilor, despre legătura profundă dintre bolile sufletești și cele trupești, despre descrierea, manifestările și felul în care se produc bolile spirituale sau patimile, despre condițiile generale ale vindecării de patimi și dobândirea virtuților ca premisă a redobândirii sănătății. Amintim doar impresionanta colecție *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii sau culegere din scrierile Sfinților Părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*. Toate aceste scrieri, dincolo de diversitatea lor extraordinară și de epocile în care au fost elaborate, sunt străbătute ca de un fir roșu conducător de această idee fundamentală a vindecării de patimi și a îndumnezeirii celor care, dorind acest lucru, aleg calea ascezei sau a monahismului.

În această literatură „ziditoare de suflet” găsim toată teologia „pustiei” despre boală, întreaga strategie terapeutică, metodică și coerentă, elaborată de multe generații de bărbați sfințiți prin multe nevoițe și osteneli, care ne-au transmis învățăturile și experiențele lor duhovnicești, lista completă a mijloacelor și leacurilor prin care ne putem vindeca de orice boală spirituală.

În îndelungata sa istorie, monahismul a fost pe rând universitate a celei mai înalte teologii, armată de elită în răspândirea Evangheliei, bastion inexpugnabil al dreptei credințe în lupta împotriva ereziilor și schismelor, laborator al științelor profane, agora a filosofiei și gândirii celei mai înaripate, academie a tuturor artelor frumoase, azil pentru străini, dezorientați și învinși, bolniță pentru cei răniți în cursele vieții. Dar mai ales a fost școală a virtuților, câmp de bătălie pentru aprigul și rafinatul război nevăzut împotriva păcatelor, patimilor și scăderilor naturii umane.

Însă la o privire generală, dar sinceră asupra acestui spectaculos capitol din istoria Bisericii – monahismul putem constata că uneori boala a învins pe unii din cei care s-au dedicat vindecării și desăvârșirii, că uneori comunități întregi au fost contaminate de suferințele veacurilor pe care le-au străbătut, abdicând de la vocația lor fundamentală, imprimată de primii monahi și de marii părinți organizatori ai vieții călugărești.

Numărul mic de vocații monahale din vremea noastră, implicarea prea mare în social în detrimetrul vieții duhovnicești și a nevoițelor tradiționale, modernizarea exagerată a vieții din mănăstiri în paguba simplității, pot fi socotite suferințe ale monahismului contemporan, și cred că, dacă am ales acest mod de a

²⁶ Socotind câteodată mândria și slava deșartă o singură patimă, Sfinții Părinți vorbesc despre șapte patimi sau păcate capitale, ele corespunzând astfel celor șapte demoni de care vorbește Evanghelia (Mt. 12, 45; Mc. 16, 9; Lc. 8, 2; 11, 26), fiind sugerate de cele șapte neamuri care trebuie învinse, în afară de Egipt, care fusese deja cucerit, despre care vorbește Deuteronomul (7, 1).

căuta vindecarea noastră proprie de patimile și ispitele acestei lumi și dacă dorim ca monahismul să fie o alternativă credibilă și eficientă și pentru alți creștini, trebuie să-i redăm acestuia prestigiul, scopul și mijloacele de odinioară.

Sfântul Macarie, subliniind nevoia apropierii cu credință de Dumnezeu și a rugăciunii stăruitoare către El, în vederea vindecării și mântuirii noastre sufletești și trupești, ne adresează peste veacuri aceste cuvinte de o surprinzătoare actualitate: „Dacă cineva nu se apropie de Domnul împins de propria-i voință și cu tot sufletul, nu dobândește vindecarea. (...) Noi n-am dobândit încă vindecarea duhovnicească și mântuirea pentru că nu-L iubim din toată inima și nici nu credem în El cu adevărat. Să credem deci în El, să ne apropiem cu adevărat de El, pentru ca să lucreze îndată adevărata tămăduire în noi”²⁷.

Desigur că tămăduirea duhovnicească a ranelor naturii umane provocate de păcatul originar și a păcatelor personale este dorința cea mai arzătoare și rațiunea esențială de a fi a monahului. Dar ea nu reprezintă capătul doririlor și eforturilor sale. Menirea lui este îndumnezeirea prin har și de aceea se vrea el vindecat și sănătos, ca să poată dobândi și să poată să se bucure cu toată ființa lui de plinătatea harului îndumnezeitor, dăruit lumii de Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

²⁷ Sfântul Macarie, *Omilii duhovnicești*, (col. II), XX, 8.

The Healing Dimension of Monastic Life

The author of this research, Archimandrite Dr. Varlaam Merticariu analyses some of the aspects of the monastic institutions in the first centuries of Christianity. After a short insight into the monastic rules and the reasons of the Christian solitude the author speaks about the healing aspect of the monastic life as an icon of the healing brought by our Saviour upon the entire humanity. The moral values have medicinal sense and the sin is a disease in the monastic theology. The medicinal perspective on the human being is very topical due to the present lack of real monastic vocation.